

GLOBALIZACIJA, GOSPODARSKA IN SOCIALNA KRIZA**

Povzetek. Prispevek izhaja iz podmene, da je globalizacija v doglednem času nepovraten proces, ki ga spremljajo globoke strukturne spremembe v gospodarskem in socialnem tkivu sodobnih družb. Kaže se v vzpostavitvi svetovnih trgov kapitala, blaga in delovne sile, omogoča jo razvoj tehnologije, pospešujeta pa jo zlasti neustrezna delitev dohodka med delom in kapitalom ter finančializacija. V razvitih državah prihaja do zastoja gospodarske rasti, izgube delovnih mest in pritiskov na osebni standard in socialno državo. V državah v razvoju se učinki kažejo v gospodarski rasti in v vključevanju milijonov ljudi v delo in potrošništvo. Težišče konflikta se prenaša z razmerja med bolj in manj razvitimi državami na razmerje med razredi. Konflikt bo rešljiv z globalizacijo dela in ne z deglobalizacijo. Kljub globalnim tržnim pritiskom majhne države, kot je Slovenija, niso brez možnosti.

Ključni pojmi: globalizacija, gospodarska kriza, zaposlovanje

Uvod

V tem prispevku bomo uvodoma opredelili pojem globalizacije. Razpravo bomo nato zožili na gospodarsko globalizacijo, logiko njenega poglobljanja in njene posledice s poudarkom na socialnih. V drugem delu razprave se bomo spraševali o tem, kaj je mogoče pričakovati v prihodnje, in še posebej, kje je mesto Slovenije v globalizacijskem procesu. Temeljna teza prispevka je, da je globalizacija v doglednem času nepovraten proces, ki povzroča velike strukturne spremembe v posameznih državah. Nanje se je treba aktivno prilagajati, saj so možnosti za usmerjanje globalizacijskega procesa samega zlasti s strani majhnih držav, kot je Slovenija, zelo omejene.

Opredelitev globalizacije je skoraj toliko kot avtorjev, ki se ukvarjajo s tem pojavom, kar nakazuje, da je globalizacija tako rekoč vseobsegajoč koncept in pojav. Tako pravi Mlinar (2012: 7), da lahko »profiliramo razumevanje globalizacije kot najbolj vključujočega in protislovnega procesa družbene

* Dr. Ivan Svetlik, redni profesor na Fakulteti za družbene vede in rektor Univerze v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

preobrazbe na osnovi krepitve medsebojne povezanosti in odvisnosti dogajanja v svetovnem merilu«. Številni avtorji se sklicujejo na Giddensa (1990), ki opredeljuje globalizacijo kot stopnjevanje družbenih odnosov v svetovnem merilu v smislu, da povezujejo oddaljene kraje med seboj tako, da dogodki v kilometre oddaljenih mestih vplivajo na lokalno dogajanje.

Nekoliko konkretnješo opredelitev globalizacije najdemo pri Turnerju (2010), ki navaja, da obstaja določeno soglasje o tem, da globalizacija vključuje krčenje časa in prostora, povečevanje medsebojne povezanosti družbenih skupin, povečan obseg menjave blaga, ljudi in idej ter tudi pojav različnih oblik zavedanja globalnosti, kot je kozmopolitizem.

Ferguson in Mansbach (2012) med ključne značilnosti globalizacije štejeta naslednje:

- globalno širitev tržnega kapitalizma in neoliberalne ekonomske doktrine, ki presegata meje držav in omejujeta nadzor držav nad gospodarstvom;
- multilateralne institucije in transnacionalne gospodarske mreže kot vir globalnega upravljanja;
- razširjanje demokratičnih norm z razvitega severozahoda na vsa področja sveta;
- oblikovanje globalne civilne družbe v obliki mednarodnih nevladnih organizacij;
- razširjanje zahodne kulture v obliki norm sekularnosti, demokracije in množične potrošnje s sredstvi, kot so množični mediji, migracije, turizem in glasba;
- uveljavljanje angleščine kot svetovnega jezika.

Korenine globalizacije segajo daleč v zgodovino (Ferguson in Mansbach, 2012). Sodobna se je začela z evropskim osvajanjem sveta in ustvarjanjem nacionalnih imperijev. Dekolonizacijo je spremljal vzpon ZDA kot prve svetovne velesile. S prevlado ZDA so se krepili ekonomski vzvodi globalizacije. Poseben pospešek so dobili z uveljavitvijo neoliberalizma kot svetovne ideologije. Sengupta (2001) trdi, da se je zadnje poglobljanje globalizacije začelo konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let, ko je bilo konec hladne vojne, državnega socializma v Vzhodni Evropi, ko je padel berlinski zid in je prevladala liberalna ekonomska doktrina.

Gospodarska globalizacija

Številni avtorji soglašajo, da v procesu globalizacije zavzema gospodarska globalizacija osrednje mesto in da najmočneje vpliva na druga področja (Sengupta, 2001). Ne gre zgolj za to, da pretok kapitala in tehnologije vse bolj povezuje med seboj proizvodnjo in trge različnih držav. Glavni dejavnik

so od nacionalnih držav ločene transnacionalne korporacije, katerih interes je čim bolj oslABLJENA suverenost oziroma nadzor držav nad gospodarskimi transakcijami (Thompson, 1999). Guttal (2007: 524) je glede tega še bolj ekspliciten:

Globalizacija je oboje, rezultat in dejavnik modernizacije in širitve kapitalizma, ki povezuje vse gospodarske dejavnosti (lokalne, nacionalne in regionalne) v globalni trg; to je trg, ki presega geopolitične meje in ni podvržen uravnavanju s strani nacionalnih držav. /.../ Med najpomembnejšimi ukrepi so liberalizacija trgovine in financ, deregulacija in privatizacija, ki so se uveljavljale v zadnjih treh desetletjih na podlagi Washintonskega dogovora, neprimerljiva rast moči korporacij, oblikovanje Svetovne trgovinske organizacije (WTO) ter sklepanje bilateralnih in regionalnih sporazumov o prosti trgovini in investicijah.

Dejavniki gospodarske globalizacije

Globalizacija prinaša temeljite spremembe v strukturi in delovanju gospodarstva, posledično pa tudi v socialnih in političnih sistemih sodobnih družb. Za njen zadnji val je značilen splet več medsebojno prepletenih dejavnikov, ki jih povzemamo predvsem po avtorjih, kot so Bello (2006), Berberoglu (2012) in Petras (2012).

Najprej je treba poudariti, da globalizacija omogoča in pospešuje dramatičen tehnološki napredek v transportu in komunikacijah (Nayar, 2003). Konkretno gre za izboljšave v letalskem prometu, kontejnerizacijo prevoza tovora, informacijsko in satelitsko tehnologijo, kar omogoča hiter in cenejši transport blaga ter takojšnjo komunikacijo in koordinacijo poslovnih aktivnosti v svetovnem merilu. Omogoča nastanek družbe omrežij (Castells, 1996). Znanje in informacije postajajo ključno blago globalnega gospodarstva (Ferguson in Mansbach, 2012). V uporabi je vse več elektronske tehnologije, ki zmanjšuje potrebe po delu. Rastočo storilnost in učinkovitost vseh sektorjev gospodarstva zlasti v razvitih državah spremlja izguba zaposlitev in plač ter naraščanje negotovih oblik dela (Katz-Fishman in Scott, 2012).

Delitev dohodka med delom in kapitalom se nagiba v korist kapitalu in v škodo delu. V razvitih državah masa plač zaradi njihove stagnacije ali prepočasne rasti in zaradi upočasnjene rasti ali celo upada delovne aktivnosti prebivalstva ne dohaja vrednosti na trgu ponujenih proizvodov. Proizvodov in storitev pa je zaradi rastoče storilnosti dela na trgu vse več. Prihaja do presežne proizvodnje oziroma do sorazmerno prevelike ponudbe in kopičenja zalog blaga, ki jih trg ne absorbira. Proizvajalci razvitih držav vidijo rešitev tega vprašanja predvsem v širitvi trgov oziroma v oblikovanju globalnega

trga, kamor bi usmerili proizvodne presežke, ne pa v drugačni delitvi dohodka. To naj bi dosegli z odpravljanjem ovir za mednarodno trgovanje.

Ob vstopanju držav v razvoj v svetovno ekonomijo so proizvajalci razvitih držav poleg širitve trgov hitro opazili tudi možnost za selitev proizvodnje, saj te države razpolagajo z obilo cenene delovne sile, ki omogoča znižanje proizvodnih stroškov. Ne gre pa le za selitev proizvodnje v države v razvoju, temveč tudi za širitev proizvodnih zmogljivosti. Presežki v proizvodnih zmogljivostih in v blagu se povečujejo, saj je učinek širitve proizvodnje večji od učinka zniževanja cen proizvodov, ki pri dani kupni moči omogočajo večje nakupe.

Globalizacija naj bi razširila dostop do novih trgov, poceni dela in surovin. Zadnji veliki pospešek je dobila s strategijo Clintonove administracije, katere cilja sta bila pospešena integracija svetovnih trgov in proizvodnje, ki naj jo izvedejo transnacionalne korporacije, ter vzpostavitev multilateralnega sistema globalnega upravljanja, ki naj temelji na stebrih, kot so WTO, IMF in WB (Bello, 2006). Pri tem je zanimivo, da se korporacije ne odrekaajo vlogi držav, kadar jim te omogočajo dostop do domačih in tujih trgov (Guttal, 2007). Rezultat se je pokazal v še večjih presežkih proizvodnih zmogljivosti in proizvodov.

Potrošnja v razvitih državah spodbuja masovni dotok cenenega blaga iz držav v razvoju ter dodeljevanje hipotekarnih in drugih kreditov, ki jih omogočajo vlaganja tujih investitorjev. To je do poglobitve krize leta 2008 kratkoročno spodbujalo povpraševanje, posebej na področju gradbeništva. Ljudje so na kredit kupovali stanovanja in hiše. Vendar pa je hkrati naraščal prepad med zadolženostjo potrošnikov in njihovimi dohodki. Brezposelnost, povezana s selitvijo proizvodnje v države v razvoju, je ta prepad stopnjevala. Povprečni delavec srednjega razreda več ne varčuje. Pač pa tvega, da bo ob izgubi dela izgubil tudi hišo, ki je pod hipoteko, ali osebno bankrotiral. Kapital obravnava delavce kot proizvodni strošek in ne kot končne potrošnike, od katerih kupne moči je odvisna prodaja. Plače delavcev potiska navzdol, kot nadomestilo pa jim daje cenene izdelke in kredite.

Zaradi uvajanja novih tehnologij, manjše udeležbe dela, dviga storilnosti, padanja cen proizvodov in zasičenosti trgov se zmanjšuje donosnost naložb v industrijo. Zato se kapital usmerja k finančnim naložbam. Zahvaljujoč liberalizaciji finančnih tokov, za kar se posebej zavzema IMF, se je zmanjšal nadzor nad kapitalom, ki je začel globalno begati za velikimi spekulativnimi donosi, ki jih prinašajo razlike v deviznih tečajih ter vrednosti delnic in drugih finančnih produktov. Finančne institucije so oblikovale vrsto novih proizvodov, ki jih ponujajo investitorjem. Tako na primer prodajajo hipotekarne in druge toksične kredite ter ob vsaki transakciji zaračunajo svoje stroške in provizije za pričakovane zasluge v prihodnosti (Epitropoulos, 2012). To delajo tudi mnoga proizvodna podjetja, kot je bil ameriški Enron,

ki se je nehal ukvarjati s proizvodnjo in se začel ukvarjati s trgovanjem z vrednostnimi papirji.

Borzni trg vse bolj temelji na pričakovanih donosih, ne pa na dejanski uspešnosti gospodarstva. Gre za tako imenovano finančializacijo, ki pomeni ločitev finančnih interesov od investicij v proizvodne procese, ki sledijo stvarnim potrebam. Težnja po špekulativnem dobičku potiska na obrobje proizvodne dejavnosti in tako spodkopava vire dobičkov. Zato je dolgoročno nevzdržna (Wade, 2006). Širi se virtualno gospodarstvo, ki je vse bolj podobno igralništvu - »casino« kapitalizem. Trg ne odraža več razmerja med ponudbo in povpraševanjem, pač pa psihologijo množic, za katero so značilne panične reakcije. Posledice takih reakcij so precenjevanje vrednosti papirnih zapisov v času optimističnega razpoloženja in sesuvanje borz ter padanje cen delnic pod knjižno vrednost ob nastopu krize, ko se kapital začne umikati iz obtoka. Tako so bili v ZDA zabeležili več kot trikratni dvig vrednosti delnic nefinančnih podjetij v obdobju 1994–2000. Nesorazmerje med dejansko proizvodnjo in papirno vrednostjo je že v letih 2001–2002 vodilo v krizo, v kateri je izginilo okrog sedem milijard investirane vrednosti. Nauka iz te krize očitno ni znal ali hotel razbrati nihče. Prodaja toksičnih papirjev za denar se lastnikom kapitala nedvomno splača enako kot dodeljevanje kreditov, katerih odplačevanje temelji na dejansko ustvarjeni vrednosti, državam v težavah po visoki obrestni meri.

Drugi primer ločitve finančnih interesov od stvarnih potreb navaja nemški raziskovalec Kooths (2013). Pravi, da so na primer v Španiji gradili stanovanja glede na ponudbo kreditnega kapitala in ne glede na stvarne potrebe prebivalstva, kar je neizbežno vodilo v krizo. Najprej investitorji toliko stanovanj niso imeli komu prodati. Ko so posameznike spodbudili k nakupu s hipotekarnimi krediti in so ti izgubili delo, pa jim banke rubijo stanovanja in od njih terjajo poplačilo dolgov.

Investicije poganja ponudba kapitala in ne povpraševanje na trgu. Vse več proizvodov, ki nastajajo z vse večjo udeležbo tehnologije in vse manjšo udeležbo dela, ni mogoče prodati delavcem, ki izgubljajo delo in plače (Katz-Fishman in Scott, 2012).

Finančializacija oziroma ločitev finančnega kapitala od realnega gospodarstva naj bi povečala dobičkonosnost naložb, ki je bila v realnem gospodarstvu vse manjša. Tehnološka revolucija namreč zmanjšuje dobičke v realni ekonomiji, saj tu proizvodnja teče z udeležbo vse manj dela (Katz-Fishman in Scott, 2012). Sledila je hiperaktivnost v finančnem in stagnacija v realnem sektorju. Za hip se je zdelo, da je bil dosežen stari ideal kapitala, da denar dela denar. Izkazalo pa se je, da brez oplajanja v proizvodnji, kjer je udeleženo delo, to ni mogoče.

Navedene procese močno spodbuja ideologija neoliberalizma, katere ideal je svobodna pobuda posameznika in svobodno tržno gospodarstvo.

Cilj je poživiti akumulacijo kapitala z odstranitvijo omejitev, ki jih države postavljajo rasti, uporabi in pretoku kapitala in bogastva ter prerazporediti dohodek od revnih in srednjega razreda k bogatim z argumentom, da bodo slednji potem, motivirani za investiranje, spodbudili gospodarsko rast. Neoliberalizem je uperjen v zmanjševanje vloge, obsega in moči države ter moči dela glede na moč kapitala. Rezultati neoliberalne politike pa se kažejo v šibkem povpraševanju po blagu in storitvah ter v majhnem obsegu investiranja.

Socialne posledice zadnjega vala globalizacije

Po mnenju Berberogluja (2012) se v zadnjih treh desetletjih v razvitih državah vzporedno odvijata upad industrijske proizvodnje ter izvoz kapitala, ki išče poceni delovno silo, dostop do surovin, novih trgov in visoke donosnosti. To povzroča izjemen pritisk na plače v razvitih državah, saj imajo države v razvoju relativno nizke plače in socialni standard, s tem pa tudi nižje stroške dela. Stagnacija plač pa ne prispeva k zadostnemu agregatnemu povpraševanju po proizvedenih dobrinah in storitvah (Kaplinsky, 2005).

Analize so pokazale, da z naraščanjem globalizacije in krepitvijo finančnih trgov upada financiranje socialne države in se povečujejo socialne razlike (Bertola in Prete, 2009). Razkorak med delom in kapitalom v dohodkih in bogastvu se povečuje. V ZDA so dohodki glavnih direktorjev leta 1960 znašali 41 povprečnih plač, leta 2005 pa že 411 povprečnih plač. Po drugi strani je dolg povprečnega gospodinjstva sredi osemdesetih let znašal 65 % letnega osebnega dohodka, leta 2007 pa že 113 %. »Križa izhaja iz nasprotja med obubožanim delom in koncentracijo kapitala,« zaključuje Petras (2012: 68).

Standing (2007) trdi, da se z globalizacijo zmanjšuje socialna varnost ljudi in se povečujejo socialne razlike med njimi. Oblikuje se nova socialna struktura, ki jo sestavlja sedem socialnih skupin, od katerih se zadnje tri povečujejo, srednji dve pa zmanjšujeta:

- elite dobro situiranih in bogatih ljudi, ki se počutijo »globalni državljani«; niso povezani s svojimi državami, njihova glavna skrb je, da jih ne bi zasačili pri kriminalnih dejanjih;
- samostojni profesionalci in tehniki, ki imajo negotova poslovna razmerja, a so za svoje delo dobro plačani in se pogosto izogibajo plačevanju davkov in prispevkov; lahko shajajo tudi brez javne socialne varnosti, izpostavljeni pa so izgorevanju;
- uslužbenci v javnem in zasebnem sektorju, ki imajo varno delo in dobre plače ter poleg javnega zagovarjajo dodatno zasebno socialno varstvo;
- ključni delavci, zaposleni za nedoločen čas, ki so tipični predstavniki

- industrijskih delavcev, organiziranih v sindikatih, s tradicionalno socialno varnostjo, ki pa so v upadanju in izpostavljeni pritiskom fleksibilizacije;
- delavci v prožnih oblikah dela, zaposleni za določen ali krajši čas, po pogodbah in podobno, ki so v porastu in imajo šibko socialno varnost;
 - brezposelni in
 - marginalci, ki niso deležni pomoči iz socialnih programov, so izpostavljeni revščini in potrebujejo socialno integracijo.

Nekatere ocene vpliva globalizacije na države v razvoju so prav tako kritične. Res je, da selitev industrijske proizvodnje v te države prinaša nova delovna mesta in da se jim odpirajo trgi razvitih držav za prodajo njihovih izdelkov. Toda programi razvojne pomoči, ki so jih v številnih državah vodile svetovne finančne institucije na podlagi neoliberalnega koncepta, so oklestili socialne programe, spodbudili privatizacijo, izpostavili lokalne proizvajalce svetovnemu trgu in jih podvrgli vplivom multinacionalk. Učinek na razvoj je bil minimalen, če sploh, zato pa se je kazal v večji brezposelnosti, revščini, gospodarski ranljivosti in uničevanju okolja. Države, ki so prejele pomoč, so padle v dolžniško past. Kot pravi Guttal (2007: 528), »so imeli reševalni paketi namen pomagati tujim bankam, investitorjem in korporacijam in ne s krizo prizadetim državam«. Dalje navaja, da izkušnje kažejo, da so bile države, ki so obdržale nadzor nad finančnimi tokovi, nadzorovale trg, gradile infrastrukturo in zmogljivosti v poljedelstvu ter ščitile zaposlenost, na boljšem kot tiste, ki so sledile WB in IMF.

Primer take države je Kitajska, ki se je v veliki meri ognila tudi sedanjí krizi. Še več, v času krize se je okrepila tako gospodarsko kot politično (So, 2012). Temu je botroval državni razvojni model, ki ima naslednje značilnosti:

- močna centralna država, ki si je kapital ni podredil; posebej pomembne so državne banke in obvladovanje finančnega sektorja;
- aktivno poseganje države v gospodarstvo;
- nadzorovano spodbujanje nacionalizma kot kohezivne sile, s poudarkom na kulturni dediščini in tradiciji;
- avtoritarno discipliniranje dela z dušenjem delavskih protestov in pacifikacijo civilne družbe.

Kitajska je že konec devetdesetih let proti krizi sprejela naslednje ukrepe (Yu Zhang, 2008):

- z javnim zadolževanjem je pospešila investicije;
- začela je razvijati socialne programe in zaščito delavcev ter s tem vplivala na socialni mir in večje povpraševanje;
- revitalizirala je državni gospodarski sektor s ciljem finančne konsolidacije podjetij in bank;
- liberalizirala je uporabo državnega kapitala.

Kitajska ni le absorbirala od drugod prinesenih proizvodnih zmogljivosti, temveč je razvila tudi svoje. Hkrati pa ima omejene možnosti za absorpcijo naraščajoče količine izdelkov. Sanje razvitih držav o polnjenju brezmejnih trgov so ob prehodu v novo tisočletje izginile. Kitajska, podobno pa tudi druge države v razvoju, izkorišča prednosti svoje neomejene in cenene delovne sile. Obenem pa njena gospodarska rast postaja vse manj delovno intenzivna in vse bolj temelji na kapitalu (Yu Zhang, 2008). Philips ima na Kitajskem 23 tovarn. Dve tretjini proizvodnje gre v izvoz (Bello, 2006). To pa zaustavlja rast v razvitih državah. Tako je poraba v ZDA, ki temelji na zadolževanju potrošnikov, postala odvisna od dotoka kitajskega kapitala za financiranje kreditov.

Seveda pa je krepitev Kitajske neposredno povezana tudi z liberalizacijo globalnega gospodarstva. V veliki meri jo je mogoče pripisati trošenju prebivalstva na kredit in hkratnemu posojanju presežkov denarja Kitajske ZDA in drugim državam (Bello, 2006).

Posledice za delo in zaposlovanje

S tem ko so odstranjene prepreke za mednarodni pretok kapitala in blaga in so se v svetovni trg vključile države, kot so Kitajska, Indija in Rusija, se je ponudba delovne sile povečala za slabo milijardo in pol (Freeman, 2005). V obdobju od 1980 do 2005 se je ponudba delovne sile početerila (Yu Zhang, 2008). Industrijski kapital globalno zaposluje več delavcev kot kadarkoli prej. Nastajajo gospodarski imperiji, ki rušijo politične prepreke držav in kulturne prepreke ljudi, da bi vključili in izkoristili milijarde delavcev. Ne gre pa le za manj kvalificirane proizvodne delavce, temveč tudi za tiste z višjimi stopnjami izobrazbe, ki prevzemajo pisarniška in profesionalna dela. Na področjih visokih tehnologij in visoko zahtevnih del, vključno z raziskovalnimi, razvite države zgubljajo monopol (Nathan, 2007).

Visoka mobilnost kapitala postopno oblikuje globalni trg delovne sile, na katerem tekmujejo delavci vsega sveta. Pri tem sploh ni treba, da bi bili delavci mobilni, saj se cena njihovega dela oblikuje pri dani storilnosti preko cene blaga na svetovnem trgu. Povpraševanje po delovni sili pa je odvisno od celotnih stroškov dela, torej plač, davkov in prispevkov ter storilnosti in kakovosti dela. Ker države ne morejo učinkovito nadzirati toka kapitala, se zmanjšujejo tudi njihove možnosti za zaščito prebivalstva in delavskih pravic (Ferguson in Mansbach, 2012). To lahko storijo le za delavce svojih držav. A še zanje je vprašanje, ali jim določena zaščita koristi ali škodi, na primer v smislu izgube delovnih mest zaradi prevelikih stroškov dela, ki jih povzročajo stroški socialnega varstva. Globalni blagovni trg tako izsiljuje solidarnost delavstva razvitih držav z delavstvom držav v razvoju: s tem ko prvi kupujejo poceni izdelke drugih, jim odstopajo delovna mesta in omogočajo rast življenjske ravni. Sami pa bodo morda morali dolgoročno

upočasni rast osebnega standarda in omejiti programe socialne države. Kot pravi Kooths (2013), v Evropi nimamo dovolj produktivnega kapitala, da bi vzdrževali visoko raven dohodkov, na kakršno so se ljudje navadili.

Selitev proizvodnje v države v razvoju pomeni deindustrializacijo razvitih držav, ne pa tudi deindustrializacije kapitala. Ob tem se v razvitih državah širi storitveni sektor, ki pomeni prehod od visoko kvalificiranega in dobro plačanega industrijskega dela k slabše plačanemu delu v storitvenih dejavnostih, in to kljub naraščanju izobrazbene ravni. To, kot pravi Petras (2012), Američanom prodajajo za »na znanju temelječe gospodarstvo«.

Z globalizacijo se spreminja tudi narava delovnega razmerja. Standing (2007) najprej izpostavlja njegovo neformalnost, ki se kaže v treh oblikah. Prva je prisotna v revnih predmestjih latinskoameriških držav in Jugovzhodne Azije. Razna drobna dela za mizerno plačilo zaradi preživetja prevzemajo prebivalci teh naselji. Drugo obliko predstavlja spreminjanje redno zaposlenih delavcev v pogodbene. Tretja oblika pa se kaže kot nelegalno zaposlovanje ter izogibanje plačevanja davkov in prispevkov. Vse te oblike ne vsebujejo nikakršne socialne varnosti za delavce oziroma to varnost znižujejo na minimum.

Druga smer spreminjanja delovnega razmerja je njegova vse večja naključnost v smislu odmika od rednih zaposlitev za nedoločen čas. Sem spadajo oblike, kot so zaposlitev za določen čas, s krajšim delovnim časom, poskusno delo, delo prek agencij, pogodbeno delo in podobna. Tretja smer spreminjanja pa poudarja individualne pogodbe z delavci nasproti kolektivnim. To izgleda prijazno do posameznega delavca, vendar pa delavstvu kot celoti jemlje kolektivno moč.

Neoliberalizem se na področju zaposlovanja uveljavlja s povečevanjem prožnosti delovnih razmerij in z odstranjevanjem institucionalnih ureditev, ki preprečujejo prožnost ter ščitijo delavce, kot so ustrezni zakoni in sindikalna organiziranost (Yu Zhang, 2008).

Glavne ugotovitve

Globalizacija je eden odločujočih procesov, ki vpliva na življenje posameznikov, skupin in družb sodobnega sveta. Na gospodarskem področju so se oblikovali globalni trg blaga, kapitala in delovne sile. Medtem ko sta blago in kapital prostorsko neomejeno mobilna, mobilnost delovne sile niti ni potrebna, saj razlike v njeni količini kakovosti in ceni brez težav premoščata kapitalski in blagovni trg.

Kapital se globalizira s pomočjo multinacionalnih korporacij, nadnacionalnih organizacij, kot so WB, IMF, WTO in OECD, ki jih obvladujejo ekonomsko najmočnejše države, ter regionalnih zvez držav, kot je EU. Te organizacije so odpravile ovire za prost pretok blaga in kapitala, s tem pa

tudi omejile suverenost odločanja posameznih, zlasti manjših držav o teh vprašanjih. Kapital si države v veliki meri podreja tako, da delajo v njegovem interesu bodisi same bodisi skozi pravila in programe mednarodnih organizacij. To se v obdobju zadnjega vala globalizacije dogaja pod močnim vplivom neoliberalne doktrine, ki izpostavlja zahtevo po nevmešavanju države v gospodarstvo.

Za razliko od kapitala so interesi dela v procesu globalizacije šibko zastopani. Organizacija, kot je ILO, je v primerjavi z navedenimi organizacijami dokaj marginalna. Evropske države, ki so skozi sistem socialnega partnerstva in s svojimi sistemi socialne države dosegle ravnotežje med delom in kapitalom ter socialni mir in so spravile vprašanje razrednega boja z dnevnega reda, so ponovno pod pritiskom kapitala. Moč se nagiba v korist kapitala, pravi Glyn (2006). To se po mnenju Epitropoulosa (2012) lepo vidi pri reševanju bank v času krize. Njihovi profiti ostajajo zasebna zadeva, medtem ko se stroški in tveganja socializirajo. Istočasno se na eni strani zahteva umik države iz gospodarstva oziroma proste roke kapitalu, na drugi pa, da država izterja pokritje izgub bank in gospodarstva od prebivalstva v obliki nižjih plač in socialnih transferjev ter omejevanja obsega in kakovosti socialnih storitev. Še več, za krizo se krivi socialno državo, pri čemer se poudarja, da kapital beži drugam, ker mu socialna država predstavlja prevelik strošek oziroma mu ne dopušča takih profitov, kot jih lahko dobi drugod.

Globalizacija tako zmanjšuje pomen razlik med razvitimi državami in državami v razvoju, saj vse postajajo del svetovnega gospodarskega sistema, v katerem trg izenačuje pogoje poslovanja posameznih podjetij in držav. Na novo pa potiska v ospredje razmerje med delom in kapitalom. Ključni vprašanji pri tem sta dve:

Prvo je vprašanje delitve ustvarjene vrednosti, ki se vse bolj koncentrira v rokah kapitala ob nizki rasti, stagnaciji ali celo zniževanju plač. Zato se razlike v dohodkih in premoženju med ozkim slojem bogatih in večino prebivalstva hitro povečujejo. Guttal (2007) pravi, da globalizacija povezuje bogate in izobražene, toda deli delavstvo in marginalizira revne. To povečuje socialne napetosti, hkrati pa zaradi premajhne kupne moči prebivalstva duši gospodarsko rast. Naložbe v proizvodnjo postajajo vse manj donosne.

Drugo je vprašanje ustvarjanja nove vrednosti, ki je tem manjša, čim manjša je udeležba dela v vse bolj avtomatiziranih tehnoloških procesih ter čim bolj enostavno in cenejše je delo in čim manjša je gospodarska rast. Ustvarjanje nizke dodane vrednosti je botrovalo financiaciji oziroma odlepljanju kapitala od realne ekonomije ter njegovemu vrtenju v zaprtem krogu finančnih transakcij, kjer je z nenadzorovanimi špekulacijami mogoče pridobiti velike profite ne le od podjetji in bank, temveč tudi od držav. Za gospodarstvo v celoti so to operacije, ki ne ustvarjajo nove vrednosti in znižujejo donosnost proizvodnih naložb.

Neustrezno delitev novoustvarjene vrednosti in financializacijo tako lahko izpostavimo kot glavna razloga za globoko gospodarsko krizo, ki se je začela leta 2008 in ji ni videti konca. Oba razloga sta neposredno povezana s procesom globalizacije. Prvi tako, da so države vprašanje presežkov v proizvodnji začele reševati s širitvijo trgov in ne z drugačno delitvijo ustvarjene vrednosti v korist domačega povpraševanja. Ko se je trg odprl in so nanj vstopile države v razvoju z ogromnim delovnim in vse večjim proizvodnim potencialom ob nizkem osebnem in socialnem standardu prebivalstva, je igra s krepitvijo domačega povpraševanja postala veliko bolj zapletena. Drugi razlog je s procesom globalizacije povezan tako, da je kapital ušel nadzoru držav in mednarodnih organizacij ter se s svojimi toksičnimi produkti odlepil od realne ekonomije in s špekulacijami začel ropati realno ekonomijo, vključno s celotnimi državnimi gospodarstvi.

Na podlagi navedenega bi bilo sedanjo krizo neumestno pripisati procesu globalizacije ali celo razmišljati o deglobalizaciji. Delitev dela v globalnem prostoru je namreč prodrla že tako globoko, da bi proces v smeri ponovnega zapiranja gospodarstev ter postavljanja ovir prostemu pretoku blaga in kapitala škodil vsem. Nemčija največ avtomobilov proda na Kitajskem, Slovenija pa največ delov za avtomobilsko industrijo proda nemškim tovarnam. Protekcionizem bi prizadel vse, tako izvoznice kot uvoznice, pravi Kooths (2013). Na mestu pa je vprašanje, kakšna globalizacija oziroma na kakšen način.

Kaj lahko pričakujemo v prihodnje?

V času burnih sprememb je vsako napovedovanje nevhvaležno. Mnenja pa so deljena. Zagovorniki globalizacije poudarjajo pomen njenega poglobljanja, s čimer se bodo šele pokazale vse prednosti, ki jih vidijo v konvergenci dohodkov, dostopu do znanja in tehnologij, naraščanju kupne moči in življenjskega standarda ter poenotenju političnih pogledov. Globalizacija naj bi spodbujala gospodarsko rast, ustvarjanje bogastva, modernizacijo, tehnološki in civilizacijski napredek. Nasprotniki trdijo, da globalizacija prinaša izrazito hegemonijo posameznih držav in razredov, je neprijazna do revnih in ranljivih skupin, uničuje lokalna in nacionalna gospodarstva, skupnosti in okolje (Guttal, 2007). Nekateri grede tako daleč, da trdijo, da je ravno z globalizacijo kapitalistični sistem prišel v svojo sklepno fazo, kar prepoznavajo v krizi, ki se je začela leta 2008 (Berberoglu, 2012). Pričakujejo njegovo preureditev, vključno z možnostjo deglobalizacije. Najostrejše kritike prihajajo prav iz razvitih držav, ki sedanjo krizo občutijo kot odliv kapitala, pomanjkanje investicij, dolžniško krizo, propad bank, gospodarsko stagnacijo, brezposelnost ter padajoči osebni in socialni standard. Čeprav kriza prizadeva tudi države v razvoju, pa so se ji nekatere, kot je skupina BRIC in

Turčija, v veliki meri ognile. Dotok kapitala in investicij v te države je velik, zaposlovanje raste, izboljšuje se standard ljudi. Zato kaže biti pri napovedih še posebej previden.

Kar zadeva neenakomerno delitev dohodka, povečevanje socialnih razlik in premajhno kupno moč prebivalstva, ki da ovira kapital v njegovi temeljni nameri, to je da ustvarja dobiček, je treba reči, da ravno globalizacija k temu veliko prispeva. Brez globalizacije bi bil kapital v stilu Henryja Forda, ki je avtomobile začel proizvajati za široko potrošnjo, prisiljen povečevati plače oziroma kupno moč prebivalstva in povečevati javno porabo, da bi tako spravil v promet presežne produkte. Z globalizacijo pa je ta potreba manjša. Povpraševanje sicer poganjajo tudi investicije v nove tehnologije in nove proizvode, da proizvajalci ne bi izpadli iz konkurence. Predvsem pa ga poganjajo novi trgi (Nathan, 2007). Globalni potrošniški družbi se poleg prebivalcev držav BRIC pridružujejo stotine milijonov potrošnikov Jugo-vzhodne Azije, Afrike in Južne Amerike. Ker pa ti potrošniki postajajo tudi poceni proizvajalci proizvodov zase in za razvite države, za kapital ni racionalno, da bi ob dani kakovosti proizvodov in storilnosti povečeval plače delavcem v razvitih državah. Preden se bo v svetovno proizvodnjo vključila večina prebivalcev sveta, na primer tisti iz revnih predmestij in tisti s podeželja, ki se jih samo na Kitajskem v mesta, išočo delo, preseli kakih dvajset milijonov letno, preden bodo njihove plače in socialni standard dvignili stroške dela na raven, primerljivo s tistimi v razvitih državah, upoštevajoč dano storilnost in kakovost, bo najbrž minilo več desetletji. Medtem ko so v preteklosti podjetja razvitih držav selila svojo proizvodnjo na Kitajsko, sedaj že kitajska podjetja selijo svojo proizvodnjo v Afriko in na Bližnji vzhod (Baković, 2013). Rast povpraševanja z dviganjem kupne moči prebivalstva, v katero bo kapital do določene mere prisiljen, je tako mogoče pričakovati predvsem v državah v razvoju, kjer je v porastu »razred potrošnikov« (ILO, 2013). Zato bo kapital zainteresiran za nadaljnjo globalizacijo, ne bo pa najbolj odziven na proteste prebivalstva v razvitih državah.

Razvite države so ob širitvi globalizacije računale, da bodo lahko dolgoročno obdržale svoje gospodarske prednosti z razvojem novih tehnologij, v katere je vgrajenega vse več znanja. Zato so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja začele dajati velik poudarek znanju. V ospredje so prišli koncepti družbe znanja in gospodarstva, ki temelji na znanju (Grant, 2002; Riderstrale in Engstrom, 2000; Ilon, 2000; Lundvall, 2001; APEC, 2000; OECD, 2001). S temi poudarki je bila Evropska komisija oblikovala tudi razvojno perspektivo do leta 2010 (EC, 2003) in prav tako razvojno perspektivo do leta 2020. To pomeni predvsem več vlaganja v raziskave in razvoj ter v izobraževanje. Tako naj bi kreirali vse več visoko zahtevnih, kakovostnih in bolj plačanih delovnih mest, kar bi generiralo tudi večje povpraševanje. Toda v času krize je opaziti relativno zniževanje cene intelektualnega dela (Petras, 2012).

Poleg tega pa države v razvoju hitro napredujejo tudi na področju izobraževanja in obvladovanja najzahtevnejših tehnologij (Nathan, 2007). Med 60 najboljšimi univerzami na svetu leta 2010 je bilo kar pet kitajskih (Times Higher Education, 2010). To napoveduje relativno hitro izenačevanje razvojne moči držav v razvoju z razvitimi državami. Interes za poglobljanje globalizacije v smislu prostega pretoka znanja in tehnologije se bo krepil tako v razvitih državah kot v državah v razvoju.

Pobude za spremembo sedanje globalizacijske paradigme je mogoče pričakovati predvsem s strani srednjega sloja in delavstva razvitih držav, saj ti najbolj občutijo globalizacijski pritisk na delovna mesta, plače in programe socialne države (ILO, 2013). Možnosti za uspeh teh pobud pa so relativno majhne. Prvič zato, ker si je kapital v veliki meri podredil državo in naddržavne organizacije oziroma se je rešil njihovega nadzora; zares deluje globalno. To pa je povezano z drugim razlogom. Četudi bi bil v posamični državi socialni pritisk dovolj močan ter bi delavstvo in srednji razred uspela doseči delitev dohodka v korist plač in socialnega standarda, bi bila to Pirova zmaga. Kapital bi se še hitreje umikal v države v razvoju, investicij in delovnih mest bi bilo še manj.

Odgovor na vprašanje, ali naj se prebivalstvo razvitih držav vda v usodo in čaka, da bodo stroški dela in socialni stroški držav v razvoju postali primerljivi njihovim, je nikalen. Pozitivna plat tega odgovora je: če se je globaliziral kapital, se mora tudi delo! Delo je sicer že globalizirano v smislu, da se njegova vrednost odčitava skozi ceno blaga na svetovnem trgu, ki ob dani kakovosti in storilnosti teži k priznavanju najnižjih stroškov. Ni pa globalizirano v smislu organizacije močnih predstavniških teles, ki bi zastopala njegove interese na globalni ravni. Ob vsej šibkosti obstoječih mednarodnih organizacij, ki zastopajo delo, kot so ILO in konfederacije sindikatov, se zdi pot do tovrstne globalizacije dela dokaj težka in dolgotrajna.

V organizacijskem pogledu se zdi najobetavnejša pot preko nacionalnih držav. Prva naloga delavstva in srednjega razreda je osvojitve politične oblasti v lastnih državah. Z globalizacijskim pritiskom na plače in socialno državo se možnosti za okrepitev levosredinskih strank povečujejo. V naslednjem koraku pa bi te države morale vzpostaviti mehanizme, ki bi zagotavljali protiutež dela kapitalu v organizacijah, kot so WTO, WB, IMF in druge (Beck, 2005). Po tradicionalnem evropskem zgledu naj bi šlo za nekakšno globalno socialno partnerstvo. Vsebina tega partnerstva pa bi bili določeni socialni standardi, standardi na področju dela in zaposlovanja in podobno (Nathan, 2007). Standing (2007) predlaga temeljni državljanski dohodek, ki bi pomenil protiutež prožnosti dela, ki jo terjajo delodajalci.

Prevzem oblasti s strani levosredinskih strank je pomemben tudi za sprijemanje s financiralizacijo. Uspeh si je seveda mogoče obetati le z dogovorom na globalni ravni. Predpogoj tega pa je, da se države okrepijo v smislu

njihovega učinkovitega spoprijemanja s špekulativnim kapitalom in da opustijo neoliberalno paradigmo. Kitajska je primer močne države, čeprav zaradi njene politične ureditve, ki ni vedno prijazna niti delavstvu, ne najboljši. Sedanja kriza bo morda pripomogla k streznitvi. Obeti pa niso najboljše, saj zaenkrat omejevanja finančnega kapitala, kot je dogovor o obdavčitvi finančnih transakcij, ne podpirajo niti vse evropske države. Kooths (2013) pravi, da še nismo našli prepričljive rešitve za vrnitev odgovornosti bančnemu sektorju. Zdi se, da so v ozadju skriti interesi držav, kjer imajo sedeže najmočnejše finančne ustanove. S tem, ko izžemajo posamezna gospodarstva in države, prinašajo špekulativne dobičke v matične države in s plačevanjem davkov polnijo državne proračune.

Pojavljajo se tudi predlogi za samostojno povezovanje sindikatov, potrošnikov in drugih civilnodružbenih gibanj in organizacij na globalni ravni. Vendar se zdi, da so njihovi pritiski na lastne politične elite in podjetja pomembnejši. Nathan (2007, 4001), sklicujoč se tudi na Castellsa (2000), zaključuje, da »je v sistemu neomejene gibljivosti kapitala, ko je ta obravnavan enako ne glede na poreklo, neizogiben sklep, da je alternativa dirki proti dnu lahko le globalni odgovor delavstva, globalni *New Deal* ali globalna socialna pogodba, ki bi vodila h globalnemu socialnemu minimumu«.

Razvoj v smeri globalne socialne pogodbe predstavlja razmeroma optimističen razvojni scenarij, ki je sicer še vedno ugodnejši za države v razvoju kot za razvite države. Razvoj dogodkov pa ne bo nujno tak. Največji dejavnik tveganja je okoljski. Pričakovani razvoj namreč temelji na pospešenem izkoriščanju energije, surovin in drugih naravnih virov ter na obremenjevanju okolja. Ta vprašanja bi lahko bila dogovorno regulirana, vendar se tudi dogovorna rešitev ne bo mogla ogniti hitremu naraščanju stroškov, ki bodo pritiskali na plače in socialne izdatke. Po črnem scenariju pa bi lahko prišlo do deglobalizacije, ki bi jo sprožili bolj ali manj odprti meddržavni konflikti za surovine in energijo. Na to je opozoril Bello (2006) skozi opisovanje strategije Busheve administracije. Ta si je vseskozi prizadevala prevaliti breme krize na tekmece z manipulacijo vrednosti dolarja, z agresivnim nastopanjem v mednarodnih organizacijah in s prevalitvijo okoljskih stroškov na druge države.

Možnosti Slovenije v globalizacijskem procesu

Globalizacija določa okvir delovanja posameznih podjetji in držav, kar pomeni, da ne dopušča poljubnih izbir. Ne glede na to vsaka država išče načine, kako bi globalizacijo izkoristila sebi v prid. Pri tem so med državami velike razlike glede na njihovo velikost, gospodarsko in vojaško moč, naravne danosti, kulturo, zgodovinski kontekst in podobno.

Slovenija je članica Evropske unije, zato deluje v podobnih razmerah

in se srečuje s podobnimi problemi kot druge razvite države. Ko se je pridružila EU in evrskemu območju, je prišla v skupino držav, ki so se zavemale za globalizacijo trgov, in sedaj se sooča z vsem, kar globalizacija prinaša dobrega in slabega. Njen položaj je še nekoliko težji od najbolj razvitih evropskih držav, ker je med zamudniki v modernizaciji in zato razpolaga s slabšo tehnološko in manj učinkovito organizacijsko strukturo.

Slovenija je majhna država z relativno šibkim gospodarskim potencialom. Glede na to, da izvozi dve tretjini ustvarjenega družbenega proizvoda, zanjo še bolj kot za večje države velja, da je njen trg globalen. V odprtem mednarodno konkurenčnem gospodarstvu so za podjetja cene določene. Če hočejo preživeti, se morajo ravnati po formuli: cena minus stroški vključno stroški dela je enako profit. Zahtevam po višjih plačah je mogoče zadostiti le z znižanjem profitov ali z večjo storilnostjo (Nathan, 2007). Z nižanjem profitov kapital beži. Realna možnost je povečevanje storilnosti.

Glede na navedeno so možnosti za spodbujanje gospodarske rasti z generiranjem domačega povpraševanja zelo omejene. Dviganje plač vključno s stroški za socialne izdatke brez povečanja storilnosti pomeni zmanjšanje profitov za nova vlaganja, več podjetij v rdečih številkah in izgubo delovnih mest. Vsak strošek več, ki ga ima naš proizvajalec v primerjavi z njegovim konkurentom na svetovnem trgu, na primer tisti, ki izhaja iz posebne ureditve delovnih razmerij, mu zmanjšuje možnosti, da bi na tem trgu obstal, če ga ne nadomesti z večjo storilnostjo. Pri tem je razumljivo, da so državljani v razmerah omejevanja plač in socialnih programov v majhni skupnosti, kot je slovenska, zelo občutljivi na pojave, ko se profiti podjetji ne uporabljajo v razvojne namene, temveč za financiranje privatizacijskih projektov ali pa gredo neposredno v žepe lastnikov. Občutijo jih kot kršitev vrednot enakosti in pravičnosti. Povsem upravičeno, saj imajo taka ravnanja podobne končne učinke za podjetja in delovna mesta, kot jih ima dviganje plač brez povečanja storilnosti. Tajkunske zgodbe to dobro potrjujejo.

Slovenija nima velikih možnosti posegati v oblikovanje pravil, po katerih se ravna globalno gospodarstvo, vključno z ureditvijo, ki je pripeljala do financiranja. Ta so v rokah držav, ki sodijo v skupino G20. Seveda je zaželena njena aktivna vloga pri povezovanju dela na globalni ravni in pri oblikovanju globalne socialne pogodbe. To je odvisno od razmerja političnih sil v državi. Ima pa Slovenija možnost, da se kot majhna država hitreje prilagaja razmeram kot velike in da globalizacijo obrne sebi v prid. To lahko naredi z izbiro naslednjih strateških usmeritev:

- Lahko izkorišča svoje *naravne danosti*, katerih potencialna vrednost se z globalizacijo povečuje. To ji razmeroma dobro uspeva v turizmu, kjer gre za prodajo naravnih lepot in zgodovinskih znamenitosti. Turizem je edina panoga, ki raste tudi v času krize. Svoje strateške geografske lege doslej ni znala dovolj izkoristiti za razvoj prometa in transporta. Povsem

pa je odpovedala pri izkoriščanju lesnega bogastva, čemur sta botrovala privatizacija gozdov in krčenje lesne industrije.

- Drugi vir so *ljudje, predvsem pa njihovo znanje*. Tako Slovenija kot druge razvite države si lahko zagotavljajo mesto v globalni konkurenci le z intenzivnim razvojem ter uporabo znanja in novih tehnologij. V tem pogledu je dobro, da je v Sloveniji delež mlade generacije, ki končuje srednje šole in ki nadaljuje izobraževanje, med najvišjimi na svetu. To bo prispevalo k izboljšanju ne najbolj ugodne izobrazbene strukture, ki še vedno precej zaostaja za najbolj razvitimi državami, ter omogočilo sprejemanje in razvoj novih tehnologij. Bolj zaskrbljujoča pa je kakovost pridobljene izobrazbe, saj ima Slovenija eno najnižjih vlaganj na študenta in neugodno razmerje med učitelji in študenti. To močno otežuje uvajanje aktivnejših oblik študija, vključevanje študentov v raziskovalno delo in internacionalizacijo. Prav tako je učinkovitost študija nizka: premalo študentov uspešno konča študij in pot do diplome je predolga (OECD, 2011).

Podobno kot za izobraževanje velja za raziskave in razvoj. V obdobju 2007–2011, ko so se povečala vlaganja v raziskave in razvoj, so se z izjemo patentnih prijav vidno povečali znanstveni rezultati (ARRS, 2012), med katerimi imajo nekateri pomembne razvojne učinke. Dober primer za to je avtomobilski grozd. Vlaganje v znanje in nove tehnologije je edina zdrava pot povečevanja storilnosti in plač. Krčenje teh vlaganj od leta 2012 dalje, drobitev sredstev ter slabitev najboljših izobraževalnih in raziskovalnih ustanov pa je uničujoče za razvoj.

- Tretji vir so slovenska *podjetja, ki so uspela v globalnem prostoru* ter so s svojim razvojnim delom in inovativnimi izdelki osvojila velike deleže svetovnega trga v izbranih segmentih. Gre za tako imenovano strategijo nišne proizvodnje (Hall in Soskice, 2001), ki jo posebej priporočajo za majhna gospodarstva, kjer je razvoj velikih korporacij težaven in tvegan. V teh podjetjih je menedžment dokazal svojo zrelost in sposobnost. Dokazuje, da je s primernim znanjem in poslovno strategijo na globalnem trgu dovolj prostora tudi za majhna gospodarstva. Zato bi ta podjetja država morala podpreti z namenom osvajanja novih trgov, razvoja novih tehnologij in ustvarjanja novih delovnih mest. Morala bi jim dati vlogo nosilcev gospodarskega razvoja.
- Četrty vir je *socialna kohezija*, ki je v Sloveniji zelo redka »dobrina«. Poveča se v razmerah velike zunanje ogroženosti, kot je bilo to v času osamosvajanja. Globalizacija je podobna, čeprav manj vidna grožnja. Socialna kohezija omogoča mobilizacijo človeških virov, s katerimi bi to grožnjo spremenili v priložnost. Je podlaga za uspeh nacije kot celote in preprečuje izgubo energije v neracionalnih konfliktih oziroma

medsebojnem obračunavanju. Odvrča pa tudi od prevelikega zatekanja k individualnim strategijam, kot je beg najsposobnejših ljudi iz države. Mobilizacija tega vira je posebej zahtevna zaradi krize, v kateri vsak brani pridobljeni status in položaj zaradi tradicionalnih ideoloških in političnih delitev ter zapletenega vrednotnega sindroma, v katerem se prepletajo močne vrednote individualizma, varnosti, enakosti in vrednotenja dobrih medsebojnih odnosov.

Doseganje večje socialne kohezije je naloga politike. Individualizmu lahko gre nasproti z omogočanjem čim uspešnejšega osebnega razvoja, kar je skladno tudi z razvojem človeških virov in znanja. Pomembna so vlaganja v vzgojo in izobraževanje. Ravno tako je pomembno čim manjše vmešavanje v zasebne in družinske zadeve. Varnost je treba razumeti predvsem kot socialno varnost oziroma zaščito pred življenjskimi tveganji. Pri tem je za Slovence značilno, da bi hkrati radi imeli zasebno svobodo in socializacijo neprijetnih posledic tveganj, ki jih ta prinaša. Pričakuje se torej trden in razvejan sistem socialne varnosti. Enakost je treba razumeti kot omejevanje dohodkovnih in socialnih razlik. Ne gre le za enakost možnosti, temveč tudi za enakost rezultatov, kar je mogoče dosežati s primernim davčnim sistemom in z razvejano mrežo javnih storitev. Za večjo socialno kohezijo je glede na navedeni vrednotni sindrom bolje dajati večji poudarek socialnemu kot osebnemu standardu. Z dobrimi odnosi pa je mišljeno predvsem pričakovanje, da je posameznik v različnih družbenih okoljih enakovredno sprejet. To vključuje neavtoritarno oziroma participativno odločanje, vključno z udeležbo pri dobičku, odprtost sistema za pobude iz civilne družbe in podobno. Slovencem bi skozi tak pristop k vodenju in upravljanju omogočili izživljati njihov individualizem, ki pa bi hkrati postal tudi bolj odgovoren. S tem bi uresničevali tudi vrednoto enakosti.

Z mobilizacijo navedenih virov si Slovenija kot narodna skupnost lahko zagotovi svoje mesto v globalizacijskem procesu. Pogoj za to pa je, da na izzive iz globalnega prostora, kjer so razmerja urejena po neoliberalnih načelih, ne odgovarja z notranjim neoliberalizmom, temveč s premišljenim razvojnim načrtovanjem in s poudarkom na socialni solidarnosti.

LITERATURA

- APEC (2000): *Towards Knowledge-Based Economies in APEC*. Dostopno preko http://publications.apec.org/file-download.php?filename=00_ec_knowledge-based.pdf&id=675 (8. december 2014).
- ARRS (2012): *Primerjalna analiza gibanja števila objav, citatov, relevantnega faktorja vpliva in patentnih prijav pri Evropskem patentnem uradu v obdobju 2007–2011 glede na predhodna obdobja ter inovacijskega indeksa za leto 2010*. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

- Baković, Zorana (2013): Kdo nam krade delovna mesta? Ljubljana: Delo, 23. 1. 2013. Dostopno preko <http://www.delo.si/novice/svet/kdo-nam-krade-delovna-mesta.html/> (8. december 2014).
- Beck, Ulrich (2005): *Power in the Global Age: A New Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bello, Walden (2006): The Capitalist Conjuncture: over-accumulation, financial crises, and the retreat from globalisation. *Third World Quarterly* 27 (8):1345–67.
- Bello, Walden (2008): A Primer on the Wall Street Meltdown. Dostopno preko <http://links.org.au/node/657> (25. september 2008).
- Berberoglu, Berch (ur.) (2012): *Beyond the global Capitalist Crisis, The World Economy in Transition*. Surrey, Berlington: Ashgate.
- Bertola, Giuseppe in Anna Lo Prete (2009): Openness, Financial Markets and Policies: Cross-Country and Dynamic Patterns. *Annals of Economics and Statistics* 95/96:167–82.
- Castells, Manuel (2000): *The Rise of the Network Society*, second edition. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel (1996): *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Vol. I: *The Rise of the Network Society*. Inc. USA: Blackwell Publishers.
- EC (2003): *Knowledge Society*. Dostopno preko http://europa.eu.int/comm/employment_social/knowledge_society/index_en.html.
- Epitropoulos, Mike Frank G. (2012): The Global Capitalist Crisis and the European Union, with Focus on Greece. V B. Berberoglu (ur.), *Beyond the global Capitalist Crisis, The World Economy in Transition*, 83–103. Surrey, Berlington: Ashgate.
- Ferguson, Yale H. in Richard W. Mansbach (2012): *Globalization, The return of borders to a borderless world?* London in New York: Routledge.
- Freeman, Richard (2005): What Really Ails Europe (and America): The Doubling of the Global Workforce. *The Globalist*, 3. 6. Dostopno preko <http://www.theglobalist.com/what-really-ails-europe-and-america-the-doubling-of-the-global-workforce/> (8. december 2014).
- Giddens, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Glyn, Andrew (2006): Marx's Reserve Army of Labour Going Global. *The Hindu*, 6. 4. Dostopno preko <http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-opinion/marxs-reserve-army-of-labour-going-global/article3143205.ece> (8. december 2014).
- Grant, Robert M. (2002): The Knowledge-Based View of the Firm. V C.W. Choo in N. Bontis (ur.), *The Strategic Management of Intellectual Capital and Organisational Knowledge*, 133–48. Oxford: Oxford University Press.
- Guttal, Shalmali (2007): Globalisation. *Development in Practice* 17 (4/5): 523–31.
- Hall, Peter A. in David Soskice (2001): *Varieties of Capitalism, The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press.
- ILO (2013): *Global Employment Trends 2013, Recovering from a second jobs dip*. Ženeva: ILO.
- Ilon, Lynn (2000): Knowledge, Labour and Education. *Journal of Comparative Education* 30 (3): 275–83.
- Kaplinsky, Raphael (2005): *Globalisation, Poverty and Inequality: Between a Rock and a Hard Place*. Cambridge: Polity.

- Katz-Fishman, Walda in Jerome Scott (2012): *The Collapse of Global Capitalism and the Movement Toward Socialism in the Twenty-first Century: New beginnings*. V B. Berberoglu, (ur.), *Beyond the global Capitalist Crisis, The World Economy in Transition*, 163–79. Surrey, Berlington: Ashgate.
- Kooths, Stefan (2013): Kaj od evrskih politikov zahtevajo tržno usmerjeni ekonomisti. Intervju z B. Kramžar, Ljubljana: Delo, 20. 1. Dostopno preko <http://www.delo.si/gospodarstvo/posel/kaj-od-evrskih-politikov-zahtevajo-trzno-usmerjeni-ekonomisti.html> (8. december 2014).
- Lundvall, Bengt-ke (2000): The Learning Economy: Some Implications for the Knowledge Base of Health and Education Systems. V *Knowledge Management in the Learning Society*, 125–41. Pariz: OECD.
- Mlinar, Zdravko (2012): *Globalizacija bogati in/ali ogroža?* Ljubljana: Založba FDV in SAZU.
- Nathan, Dev (2007): Globalisation of Labour. *Economic and Political Weekly* 42 (39): 3995–4001.
- Nayar, Baldev Raj (2003): Economic globalisation and Its Advance. *Economic and Political Weekly* 38: 4776–82.
- OECD (2001): *The new economy: Beyond the hype*. Final report of the OECD growth project. Pariz: OECD.
- OECD (2011): *OECD Economic Surveys: Slovenia 2011*. Pariz: OECD.
- Petras, James (2012): *The Global Capitalist Crisis and World Depression*. V B. Berberoglu (ur.), *Beyond the global Capitalist Crisis, The World Economy in Transition*, 65–83. Surrey, Berlington: Ashgate.
- Ridderstrale, Jonas in Per Engstrom (2000): *Towards a knowledge-based theory of organisational design*. Research paper series, Centre for advanced studies and leadership. Stocholm: Stockholm School of Economics.
- Sengupta, Chandan (2001): Conceptualising Globalisation. *Economic and Political Weekly* 36 (33): 3137–43.
- So, Alvin Y. (2012): *The Global Capitalist Crisis and the Rise of China to the World Scene*. V B. Berberoglu (ur.), *Beyond the global Capitalist Crisis, The World Economy in Transition*, 123–45. Surrey, Berlington: Ashgate.
- Standing, Guy (2007): Economic Insecurity and Global Casualisation: Threat or Promise? *Social Indicators Research*, 6. 11.: 15–30.
- Thompson, Grahame (1999): Introduction: Situating Globalisation. *International Social Science Journal* 51 (160): 139–53. Blackwell, UNESCO.
- Times Higher Education (2010): *Times Higher Education World University Rankings*. Dostopno preko <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/> (8. december 2014).
- Turner, Bryan S. (2010): *Theories of globalization, Issues and origins*. V B. S. Turner (ur.), *The Routledge International Handbook of Globalization Studies*, 3–22. London in New York: Routledge.
- Wade, Robert (2006): Choking the South. *New Left Review* 38: 115–27.
- Yu Zhang, Dic Lo (2008): Globalisation Meets Its Match: Lessons from China's Economic Transformation. *Economic and Political Weekly*, 27. 12.: 97–103.